

VOLOVI S BILOGORE

Srijeda, 25. travnja 1945.

Kiša je lagano padala kada je bitnica napustila položaj kod seljačkog dobra u blizini Suhopolja. Zapovijed za odlazak je došla posve iznenada, jer nije bilo nikakve neprijateljske aktivnosti u zadnjih pet dana. Kako nismo mogli nazrijeti gdje bi mogla biti crta bojišnice sve smo vrijeme posvetili rutinskom vježbanju kao pod mirnodopskim uvjetima. Bilo je i dosta vremena da se popravi razna oprema i dopune zalihe dok su se konjušari pobrinuli da svi konji budu dobro potkovani. Na cesti prema Virovitici se promet intenzivirao, pa smo primijetili nekoliko njemačkih jedinica kako se povlače prema zapadu.

Kako nije bilo borbi u blizini nismo ispalili niti jednu granatu iz našeg, izvrsno skrivenog položaja. Naši su dobro poznati dobavljači imali mnogo posla, a broj se konja nešto povećao i stvoreni su novi spregovi za teretna kola. Neka su od seljačkih kola bila zamijenjena za plato kola s gumenim kotačima koja su bila negdje napuštena od vojske ili su ih kovači skrpali u kovačnici gdje se radilo danonoćno. Gregl je ujednačeno rasporedio svoje vojnike na više kola s potrebnim naoružanjem i streljivom. Potom će kola biti raspoređena između vozila bitnice zbog što bolje zaštite u slučaju iznenadnog prepada partizana. Zapovijest da će bitnica napustiti položaj stigla je do nas u utorak kasno poslije podne, pa smo imali dovoljno vremena spremati se i pokupiti s dobra sve što bi nam moglo biti od koristi na daljnjem putu. Već je nastupila noć kada smo napustili poljoprivredno dobro koje se učinilo nekako opustjelim i urušenim kao da je jato skakavaca prošlo ovuda, a ne vojska u povlačenju!

Ubrzo smo stigli u Viroviticu i bez zaustavljanja nastavili glavnom cestom prema Pitomači. To me je nemalo začudilo, jer smo se približavali Dravi gdje smo naslućivali neprijatelja uzduž njene sjeverne obale. Načuli smo da je ruska armija već prodrla u Austriju što bi značilo da su Rusi brže napredovali na zapad nego li je uspjelo Jugoslavenskoj armiji uzduž južne obale Drave. Oko ponoći smo se zaustavili u malom gradiću Spišić Bukovici gdje je bila udomaćena drvna industrija zbog blizine šuma na Bilogori. Otac je mnogo pričao o tom lijepom kraju gdje je s prijateljima bio na mnogim izletima hodajući putovima kroz prekrasne livade i guste šume. Sjetio sam se njegovih priča kako su katkada spavali pod otvorenim nebom ako nisu naišli na kakav štagalj ili zaselak gdje bi mogli prenoćiti.

“Zastavniče, zapovijest satnika je da bitnica čeka ovdje dok ne prođu vojnici dočasnika Gregla. Njegova će se jedinica od sada kretati ispred bitnice” pojasnio mi je satnikov glasnik. “U redu! Javi satniku da nam treba oko jedan sat da napojimo konje i provjerimo svu konjsku opremu. Sva plato-kola sa pješačkim naoružanjem i streljivom ići će s Greglovim vojnicima.”

Glasnik očito nije bio sasvim suglasan s mojim prijedlogom, pa odmah nastavi: “Razumio sam! Bitnica se ne bi trebala ovdje predugo zadržavati,

zastavniče. Približavamo se Dravi dalje na putu za Pitomaču, a bitnica će ostati bez ikakve pješačke zaštite, mislim!”

Dobro nam je svima došao taj kraći odmor nakon 20 kilometara marša kojega sam većinu proveo na “zapovijedanim” kolima, kako su ta kola nazvali topnici. Sve što se dotaklo bilo je vlažno i sluzavo od prašine od neumoljive kiše dok su konjske deke i koža ormi mirisale po snijeti. Sve te prirodne neugodnosti, uz vijesti što ih je malo prije donio satnikov glasnik, prouzrokovale su među topnicima izvjesni nemir, pa su konjušari požurili napojiti sve konje u što kraćem roku. Bilo je dosta vike i psovki a zbog mraka se nije moglo vidjeti tko kome što govori ili zbog čega toliko psovanja. Sve skupa bila je to prilično sablasna scena.

Čim je Greglov konvoj prošao čelo bitnice, zapovjedio sam pokret, pa smo krenuli za njim s manjim razmakom i prošli kroz selo Stari Gradac. Bili smo vrlo blizu Drave pa sam se bojao da su Bugari dovezli svoj blindirani vlak u blizinu Barcsa odakle bi nas iz teških haubica s lakoćom mogli zasuti granatama. Vrijeme se otezalo, pa smo negdje oko 2 sata ujutro prošli kroz Pitomaču, a kako nas tamo nije dočekaao glasnik produžili smo polaganim hodom do sela Kladare i dalje oko 8 km do slijedećeg sela Kloštar. Bio je mrkli mrak kada smo ušli u Kloštar iz kojega vodi više cesta na razne strane. U Kloštru je željeznička stanica gdje se račva pruga, jedna za Koprivnicu slijedeći Dravin tok uzvodno, a druga ide na jug u Bjelovar.

Iznenada je pred nama nastalo neko komešanje i našli smo se u pravoj zbrci, kada su nam odjednom dolazili u susret vojnici iz Greglove jedinice s njihovim kolima. Zaustavio sam bitnicu na desnoj strani uske ceste upozoravajući na to da teška vozila ne skliznu niz vlažni rub jarka pored ceste. Nismo čuli nikakvu pucnjavu osim što je bilo mnogo vike i psovki, a to je probudilo uspavano selo kada se počelo razdanjivati. Scena koja nam se pružala pri tom slabom svijetlu sličila je na apsolutni kaos: vojnici, konji, natovarena kola, te bitnica s topovima i lafetama sa streljivom, sve sklupčano na uskom prostoru u malom selu. Ipak, dio se kolone vraćao i polako prolazio smjerom odakle smo upravo došli.

U tom polumraku se odjednom oglasi zapovjednik: “Zastavniče, vrati bitnicu odakle je došla. Vratiti ćemo se do Pitomače, a onda nastaviti cestom prema Velikoj Pisanici. To je zapovijed!”

“Na zapovijed, satniče! Ima li naprijed na cesti šireg prostora da možemo tamo okrenuti topove? Ovdje to nije moguće!” - “Ne pitaj već učini kako je naređeno!” odgovorio je zapovjednik otresitim glasom sjedeći u svojim finim kolima i ne zaustavljajući se nastavi put natrag.

Do vraga, pomislio sam, taj čovjek nema pojma koliko prostora trebaju šesteroprezi za okretanje za 180 stupnjeva. Zašto smo uopće došli ovamo kad se vraćamo u Pitomaču? Pitao sam se psujući i razmišljajući što učiniti kako bi okrenuli teška vozila na toj uskoj cesti. Već je netko proširio vijest da je u Pitomači netko izmijenio oznake cestovnih smjerova, pa smo zbog toga otišli predaleko. Možda je netko spavao i zaboravio pogledati kartu odnosno

provjeriti dobivenu zapovijest za nastavak marša? Krv mi je uzavrela što nije bilo mnogo od koristi osim što sam momentalno postao budan.⁶

“Prvi vod kreći naprijed oko 200 metara i stani na cesti!” galamio sam iz punog grla i odmah nastavio: “Povećajte sigurnosno odstojanje među topovima i streljivnim lafetima. Sjaši i ispregni prednje zaprege. Okreni zaprege na drugu stranu ceste i čekaj. Topnici otkvačite topove. Rudna zaprega, okreni rudo lafete natrag. Topnici, privucite top i objesiti ga o lafetu. Zatim, oprezno dovucite topove do prednjih zaprega i prikvači konope. Uradi to odmah! Marš, marš!” I sâm sam bio iznenađen glasnošću i žestinom svojih zapovijesti što je očito imalo uspjeha, jer su se vodnici i topovođe razletjeli na sve strane komentirajući jesu li ispravno razumjeli izdane zapovijesti. Otkvačiti topove nasred ceste u selu te ih okrenuti za 180 stupnjeva i vratiti se u natrag, sigurno nije tako jednostavno pogotovo ako se to nikada nije vježbalo.

Uskoro su se javili prvi nepovjerljivi prema zapovijedi: “Zastavniče, zar da okrenemo topove i lafete posred ceste? Što ćemo bez prednjih zaprega?” Bio sam vrlo nervozan pa sam se iskesio na najbliže topnike: “Do đavola, kako ćete inače moći okrenuti top na tako uskom prostoru? Otkvačite od ruda potezne konope prednjih zaprega čim ste napravili dovoljan razmak između topova i streljivnim lafeta. Učinite kako najbolje znate jer se MORAMO vratiti cestom odakle smo došli ovamo. Izvršite zapovijest! Marš, marš!” Ovdje je podsvjesno došla riječ koju smo tako često čuli od naših njemačkih instruktora u Stockerau.

Dok smo svi bili zaokupljeni izvršenjem tog zamašnog manevra odnekuda se stvori Gregl psujući iz petih žila: “Ti blesavci tamo natrag nisu u stanju vidjeti jarak pred nosom. Pripazite s topovima da se ne dogodi kao s onom jednom streljivnom lafetom straga koja se izvrnula u jarak. Ti pospani blesavci!” U pratnji Gregla nadzirao sam je li postignut dovoljan razmak između topova kao i kod svake streljivne lafete. Potonje nije bilo tako lako okrenuti iako su imale ovješeni kotač na kratkoj rudi stražnjeg dijela. Svaki top je morala okrenuti momčad rukama, što nije teško ako se složno uradi. Prednji dio konvoja s Greglovim vojnicima već se vratio sa znatnim dijelom teretnih kola pa je sada na cesti bilo malo više mjesta.

Jahači su shvatili što im je činiti, pa je top za topom bio otkvačen i ručno okrenut i ponovno zakvačen za svoju lafetu. Onda su prišle prednje zaprege i konopi pričvršćeni za rudo, pa je top bio spreman za povratak. I tako je zapovijed bila izvršena bez mnogo gundanja, a uspjeh je bio očit. Virag mi je prišao i reče: “Izvršna zamisao! Pobrinut ću se da lafete sa streljivom slijede čim topovi prođu?” - “U redu, Virag, samo pripazi jer nije jednostavno okrenuti otkvačeni stražnji dio lafete pun tereta. Okreni prvo prednji dio s rudnim parom, pa izvadi rudo i utakni u stražnji dio, pa ćete lakše moći okrenuti taj teški komad.” Bilo je više problema s onom lafetom koja je skliznula u jarak, pa su morali prvo istovariti sanduke s granatama a potom su ju izvukli kolima na cestu. Za malo manje od pola sata je cijeli manevar bio završen i bitnica se vraćala prema Pitomači. Na kraju našeg konvoja bilo je još nekoliko kola sa

⁶ Beč je zauzela ruska armija već 13. travnja 1945.

zalihama i kuhinja, ali to nije bila više moja briga kako će se okrenuti i kada nas dostići do Pitomače.

Uskoro smo stigli natrag u Pitomaču i onda skrenuli na sporednu cestu koja nas je dovela u selo Sedlarica na podnožju Bilogorskih brežuljaka. Sunce se tu i tamo promolilo kroz maglu ili niske oblake, a cesta je postajala sve klizavija pogotovo kada smo prošli kroz selo. Sporedna cesta jedva da je bila učvršćena kamenom tucanikom, a kako smo se udavljivali od Sedlarice u Bilogoru cesta je sve više naličila na prtinu s utabanim kolotečinama. U kolotečinama se je skupljala kiša i tekla niz padine, pa je nakvašena ilovača postajala sve žitkijom, a sloj blata deblji.

Cesta je imala mnogo oštih zavoja, a usponi su postajali sve strmiji prelazeći s humka na humak približavajući se Bilogori sa sjevera. Konvoj bitnice je postajao sve duži što smo se više približavali sljemenu Bilogore u blizini njenog vrha zvanog Vis (288 metara nm.). Na čelu kolone je bila izvidnica koju je slijedio pješački vod za osiguranje, te nekoliko kola među kojima je bila i zapovjednikova kočija, koju se lako moglo raspoznati zbog njezinog posve drugačijeg izgleda. Razmak između čela kolone i bitnice se stalno povećavao, a što sam svaki put primijetio kada smo stigli do kojeg zavoja ili do vrha humka.

Konji upregnuti za topove sve su se sporije kretali, što zbog umora, što zbog blata u koje su im propadala kopita. Brinuo sam se zbog usporavanja teških vozila bitnice, pa sam sa zebnjom čekao tren kada ćemo stati negdje na tom otvorenom prostoru, gdje se ne može sakriti a kamo li zaštititi od eventualnih naleta neprijateljskih zrakoplova. Naredio sam topnicima da pomognu jahačima držati konje za uzde s obih strana kako bi ujednačili vuču i hod konja u parovima spregova. Ja sam isto usporio svoj hod, što od napora, a što zbog učestalog izvlačenja čizama rukama jer su zapale u blato.

Bio sam umoran i gladan, a kuhinja sa snabdijevanjem je bila poodmakla naprijed, pa nije bilo prilike za bilo kakvu okrpju. Zaustaviti teška vozila na tako izloženom mjestu nije dolazilo u obzir, pogotovo jer ne bi bilo moguće pokrenuti zaprege, ako bi kotači vozila potonuli još dublje u blato. Primijetio sam kako jedan od jahača nemilosrdno udara po konjima, pa sam bjesneći požurio do njega da ga pokudim. Bičevanje i udaranje konja sigurno nije bio pravi način za poticanje preopterećenih i umornih konja da učine nešto nemoguće.

Stigao sam, prateći prvi top, do jedne okuke u desno svladavši jedan duži uspon, a pred nama sam u daljini primijetio neki zaselak u šumi. Zaselak je očito bio na sljemenu Bilogore i tamo bi trebali stići. Izvadio sam dvogled da pogledam je li taj zaselak naš cilj, pa sam spazio da je čelo konvoja već stiglo do tamo. Vidio sam nekoliko kuća na samom sljemenu Bilogore, jer iza njih nisam ništa više mogao vidjeti na horizontu. Pred nama je bila oveća duboka udolina, put se je strmo spuštao desno, a od dna udoline se uspinjao u oštrom zavoju do zaseoka.

Odjednom mi je bilo jasno da dalje odavde bitnica neće moći proći sa svojim teškim vozilima. Sunce se pojavilo iza visokih oblaka i dobro zagrijalo, ali blato na putu sigurno neće moći osušiti više sati. I dok sam tako razmišljao o našoj dramatičnoj situaciji do mene je doprla vika s prvoga topa koji je već krenuo uzbrdo. Kotači su potonuli duboko u blato, a konji nisu mogli više izvlačiti svoja kopita iz te kaše. Sve je stalo kao ukopano! Konji nisu više osjećali čvrstu podlogu pod kopitima u tom žitkom blatu koje je djelomično nastalo od prolaza kotača i konja pred nama. U takovoj situaciji nije bilo nikakve koristi bičevati ili udarati konje, a isto tako su bile uzaludne psovke i vika umornih ljudi. Neće nam preostati ništa drugo, nego da iznesemo na rukama te teške mrcine od vozila do puta gdje će ih konji htjeti vući kada osjete da opet imaju čvrstu podlogu pod kopitima. Proklet bio, sto puta proklet, onaj koji si je zamislio taj put preko Bilogore za naše haubice!

“Stoj! Bitnica stoj! Vodnici i topovođe k meni!” Moj glas mi se učinio slabašnim možda i zbog otvorenog prostora, ali učinak je bio jednak. Bitnica je stala i bez zapovijesti, pa mi nije preostalo drugo nego pričekati sve pozvane da mi se pridruže. Bože pomози da sada ne nadleti kakav JAK! Kamo i kuda bi se mogli skloniti? A što ako odnekuda pripuca koji partizanski strijelac? Bili smo izloženi kao glineni golubovi na tanjuru.

Put je postao još užim, a s lijeve strane je bila livada do dna udoline koja se nastavljala desno od puta do kosine humka na koji smo se netom uspeli. Prošlo je nešto vremena dok su se svi skupili, što je potrajalo dok su svladali blatnjav put dolazeći iz pozadine kolone. Razmotrili smo razne mogućnosti pa i uprezanje dva šesterosprega za jedan top, a topnici bi pomogli okretati kotače. Možda bi bilo dobro izvaditi sanduke s granatama iz lafete?

Svaki je prijedlog bio dobar, ali i neprovediv pod okolnostima u kojima smo se našli. Upregnuti dva šesterosprega ne bi značilo odmah da će to podvostručiti vuču, tim više što to ne bi dopustila orma odnosno dužina vučnih konopa. Osim toga, poznato je, da konjska sprega nakon doživljenog neuspjeha postaje malodušan, te ga je vrlo teško potaknuti na novi pokušaj. Tim više što su konji do sada prevalili oko 60 kilometara s teškim teretom i bez dužeg odmora, pojenja i hranjenja u posljednjih 15 sati. Zato sam donio odluku i zapovjedio: “Uzmite lopate i uklonite blato oko kotača. Iskopajte poprečne jarke da voda može otjecati iz kolotečina. Skupite daske ili pritke i podmetnite pod kotače. Na posao svi! Svi i to odmah!”

Dok su topovođe krenule do svojih momčadi, spazio sam vodnika iz Greglove zalaznice, pa sam mu zapovjedio da rasporedi svoje vojnike na kosinu humka, te da pripreme protuzračnu obranu za svaki slučaj. Požurio je natrag izvršiti zapovjedbenu jer je i sam uvidio u kakvom smo se nebranom grožđu našli. Potražio sam Viraga koji je otišao naprijed do prvog topa, pa sam mu još iz daljine viknuo: “Virag, uzmi Kestenka i odjaši naprijed do zapovjednika. Reci mu što nas je ovdje snašlo i što namjeravamo učiniti. Požuri! Hajde, kreni već jednom!”

Zaboravio sam sav umor i glad koja me je morila, te sam krenuo natrag dižući s mukom nogu za nogom iz te kaljuže. Srećom su moje nepromočive čizme

doprinijele da nisam morao "uživati" u blatu da mi gmiže između nožnih prstiju. Postajalo je sve toplije, a sunce se pojavilo, pa će s malo sreće pomoći osušiti blato u kolotečinama. Nadzirao sam radove oko uklanjanja blata ispod kotača i s olakšanjem opazio da se voda počinje cijediti niz iskopane jarke. Konjušari su pokušavali čistiti konjima kopita od blata, koliko je to bilo moguće bez vode ili odgovarajućeg pribora. S malo sreće možda ćemo za koji sat uspjeti pokrenuti bitnicu i uspeti se do kosine sa zaseokom. Viraga sam izgubio iz vida, pa sam se potpuno posvetio nadgledanju radova i čekao na ono što nam je određeno usudom.

Sudbina nam je bila sklona toga dana! Odjednom se pojavio pri dnu udoline, na putu k nama, par bijelih volova s dugim svinutim rogovima. Te su snažne volove uglavnom koristili za vuču teških tereta kao u šumarstvu pri izvlačenju brvna i sl. Velik i djelomično podstavljen jaram od izrezbarenog drva, nosio je par volova oko svojih snažnih vratova. U sredini jarma bio je otvor kroz koji se provuklo rudo, te se učvrstilo povećim željeznim klinom. Par tih snažnih životinja bio je u stanju vući teret koji je daleko nadmašio teret što bi konjski šesterosprega bio u stanju vući. Volovi su se pri vući kretali polako s noge na nogu, ali s vrlo ujednačenim korakom, koristeći pri tome svoju moćnu snagu neusporedivu s konjskom.

S prvim parom volova dolazio nam je u susret Gregl, slijedeći u korak seljaka koji nam volove dovodio u pomoć. "Bog, zastavniče! Vidio sam tamo gore kod sela kakva vas je grda neprilika snašla. Rekao sam Vlatku da topovi nikada neće moći proći kroz takvo blato, ali me nitko nije htio slušati. Veselite se i ne brinite dalje. Uskoro će ovamo stići još koji par tih divova da izvuku sav teret tamo na sljeme."

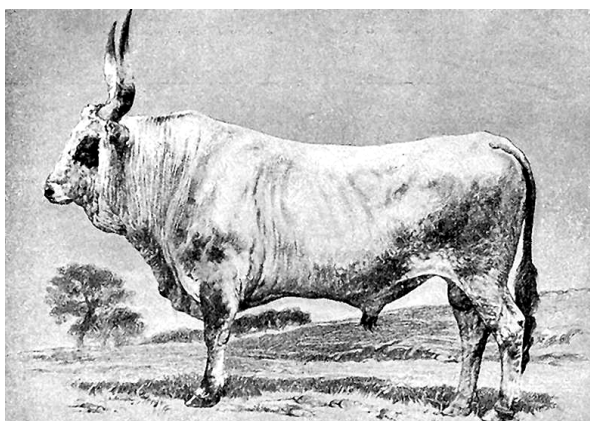
Ja naprosto nisam mogao vjerovati to što sam upravo čuo od Gregla i prije nego li sam išta stigao zaustiti, Gregl nastavi: "U međuvremenu, ispregnite sve zaprege i povedite ih gore do sela. Tamo ćete naći potočić u šumi gdje možete napojiti konje. Kuhari su već spremili utažiti vam prvu glad. Hajde, pokrenite se već jednom. Ja ću se pobrinuti da sva vozila stignu gore u redu. Vidio sam da je zalaznica već zauzela položaj gore iznad puta. To je dobro! Hajd'te sada! Ne gubite više vrijeme ovdje! Sretno!" Gregl mi nije trebao dvaput ponoviti, pa sam topovođaama odmah izdao potrebne zapovijesti i krenuo polako uzbrdo k potočiću i kuhinji.

Prošlo je već podne, sunce je uprlo i sušilo blatnjave kolotečine dok su ta dva para divovskih volova dovlačila teška vozila jedno za drugim u sjenu šume pored zaseoka. Trajalo je više sati dok je sva teška oprema stigla na najvišu točku našega puta danas. Svaki su top vukla upregnuta dva para volova. U jaram prvoga para volova utaknuli su rudo te ga učvrstili klinom dok su za jaram prednjeg para privezali vučne konope konjske orme. Polaganim hodom i ujednačenim snagama vukli su teški teret na usponu, dok su im dugi svinuti rogovi podrhtavali od napora, a vratni mišići poigravali od napetosti.

Kasnije su još prišla daljnja dva para volova, pa su tako oklopljena kola za streljivo uskoro stigla do našeg odmarališta u šumi. Volove su ovdje na Bilogori koristili za izvlačenje trupaca iz šume, ali su oni bili spasitelji u

bezizglednoj situaciji. Na kraju smo svi bili zadivljeni učinkom tih snažnih i lijepih životinja koje nam je sudbina poslala u pomoć. Nadali smo se da će dobiti dvostruku količinu krme za nagradu.

Kada smo stigli do sela gdje su nas dočekali sa zanimanjem, bilo nam je prvo otići na potok utažiti žeđ i sprati blato kojim je svaki od nas bio poprskan. Konji su halapljivo pili iz potoka, a uskoro je sjeno bilo rasprostrto te su im objesili vrećice zobi oko vrata. Za nas je bila pripremljena hrana, pa smo posjeli da pojedemo u miru ono što je bilo u, do vrha punim, porcijama. Utaživši žeđ i s punim želucima sve je odmah izgledalo mnogo bolje, nego li je to bilo prije nekoliko sati. Nalazili smo se na domak Velike Pisanice na južnom obronku Bilogore, a mjesto gdje smo stali pružalo nam je zaštitu od pogleda neprijatelja. Tko je u tom trenu mogao razmišljati što nas čeka na južnoj strani Bilogore, a čiji su junaci dana bili snažni volovi.

Mađarski bijeli volovi s dugim rogovima na paši lijevo od starog bakroreza vola.

* * * * *